

Т. Л. Памазенка,
*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка,
Мінск, Рэспубліка Беларусь*

СЛОЎНІКІ 20-30-Х ГГ. ХХ СТ. У КАНТЭКСТЕ БЕЛАРУСКАЙ ПЕРАКЛАДНОЙ ТЭРМІНАГРАФІІ

Мэта дадзенага артыкула – акрэсліць ролю беларускіх перакладных тэрміналагічных слоўнікаў 20-30-х гг. ХХ ст. у агульным працэсе станаўлення беларускай перакладной тэрмінаграфіі.

Новы перыяд у гісторыі развіцця беларускай перакладной тэрмінаграфіі пачаўся з 20-х гг. ХХ ст. і непасрэдна звязаны з навуковым апрацаваннем і ўнармаваннем беларускай тэрміналогіі, што шырока разгарнулася ў краіне падчас ажыццяўлення дзяржаўнай палітыкі беларусізацыі. Распрацоўцы навуковай тэрміналогіі надавалася важнае значэнне не толькі з прычыны пільнай патрэбы развіцця адукацыі на роднай мове, але і як асноўнаму сродку ўзбагачэння лексічнага складу беларускай літаратурнай мовы. Праца па ўнармаванні спецыяльнай лексікі знайшла сваё адлюстраванне ў перакладных даведніках, якія на момант укладання лексіконаў, бясспрэчна, з’яўляліся своеасаблівым сродкам арганізацыі нацыянальнай мовы. Адлюстраванне працэсу “станаўлення нацыянальнай мовы шляхам перакладу багаццяў чужой мовы” [1, 297] у перакладным слоўніку з’яўляецца, такім чынам, заканамернай з’явай у перыяд моўнай нармалізацыі.

Асноўныя дасягненні ў развіцці беларускай перакладной тэрмінаграфіі першай паловы ХХ ст. звязаны з дзейнасцю Навукова-тэрміналагічнай камісіі, арганізаванай у лютым 1921 г. пры Народным камісарыяце асветы БССР, на базе якой у пачатку 1922 г. быў створаны Інбелкульт. Тэрміналагічныя камісіі Інбелкульту “рабілі вельмі карысную для беларускай навукі справу” [2]: а) акрэслівалі кола навуковых паняццяў і сродкі іх выражэння ў беларускай мове; б) вызначалі крыніцы навуковай тэрміналогіі; в) падбіралі іншамоўныя лексічныя адпаведнікі да беларускіх тэрмінаў; г) распрацоўвалі прынцыпы тэрмінатворчай працы і асвятлялі тэрміналагічны працэс у друку; д) абагульнялі звесткі з розных беларускіх тэрміналагічных слоўнікаў, выдадзеных у рэспубліцы і за яе межамі [2, 87].

Вынікам мэтанакіраванай і шматаспектнай працы спецыялістаў па розных галінах ведаў і супрацоўнікаў тэрміналагічных камісій Інбелкульту з’явіліся выданні невялікіх па аб’ёме перакладных тэрміналагічных слоўнікаў “Граматычная тэрміналогія” (ГТ), “Лёгічная тэрміналогія” (ЛТ), “Тэрміналогія арытмэтыкі” (ТАр), “Тэрміналогія альгэбры” (ТАл), “Батанічная тэрміналогія” (БТ), “Тэрміналогія геомэтрыі” (ТГ), “Тэрміналогія аналітычнай геомэтрыі” (ТАГ), “Тэрміналогія трыгономэтрыі” (ТТ), апублікаваныя ў “Весніку Народнага камісарыята асветы БССР” [3] у 1921 – 1922 гг., і падрыхтоўка ў якасці праектаў 24

спецыяльных выпускаў “Беларускай навуковай тэрміналогіі” (БНТ) агульным аб’ёмам каля 2500 старонак [4].

Пры ўкладанні тэрміналагічных слоўнікаў аўтары арыентаваліся ў сваёй дзейнасці на пурыстычны прынцып, што быў выпрацаваны Навукова-тэрміналагічнай камісіяй пры Наркамаце асветы і асноўныя ідэі якога выкладаліся ў прадмовах да выпускаў “Беларускай навуковай тэрміналогіі”. Згодна з ім, за аснову тэрмінатворчасці была ўзята жывая народная мова. Адзін з укладальнікаў БНТ-1 Л. Більдзюкевіч сцвярджаў, што “асноўныя матэматычныя разуменьні знаходзяцца ў народнай мове і толькі трэба пастарацца іх адтуль узяць” [5, 23].

Рэалізацыя пурыстычных устаноў у слоўніках ажыццяўлялася рознымі спосабамі. Найбольш пашыраны з іх – пераклад “чужаземных” спецыяльных найменняў агульнаўжывальнымі беларускімі словамі, якія “добра вядомы народу ў яго штодзённым жыцці і ўжываюцца ім з даўніх пор” [6, 84]. Напрыклад, такім чынам былі перакладзены рускія лексемы: *вещь* – *рэч*, *время* – *час*, *истина* – *праўда*, *синтез* – *склад*, *следствие* – *вынік*, *тезис* – *палажэнне*, *умозаключение* – *вывад* (ЛТ-22); *известняк* – *вапняк*, *влага* – *вільгаць*, *белоглазка* – *белавочка*, *зерно* – *крупінка*, *ископаемые* – *выкапні*, *высота* – *вышыня*, *сторона* – *бок*, *почва* – *глеба*, *заиление* – *заглейванне*, *холм* – *узгорак* (БНТ-16). “Гэтыя словы належаць да шырокай агульналітаратурнай і вузкай спецыяльнай сферы. Азначаемае і азначальнае ў іх у гэтых розных сферах супадаюць. Адрозніваюцца яны аб’ёмам інфармацыі, аб’ёмам семантыкі, тыпам значэння” [7, 23].

Паказальна, што многія намінацыі, утвораныя шляхам тэрміналагізацыі агульнаўжывальных слоў, трывала замацаваліся практыкай і складаюць аснову сучаснай беларускамоўнай тэрміналогіі.

Тэндэнцыя максімальнага выкарыстання сродкаў народнай мовы ў лексікаграфічных працах выяўлялася таксама і праз актыўнае выкарыстанне народна-гутарковай лексікі як крыніцы фарміравання беларускамоўнай тэрміналогіі і, адпаведна, пошукам беларускамоўнага эквівалента ў дыялектнай мове: *ливень* – *залева*, *пересыпь* – *пярэспа*, *гололедица* – *вобліў*, *иммиграция* – *усяленьне*, *испарение* – *параваньне*, *засуха* – *сухмень* (БНТ-3). Некаторыя з такіх перакладаў мелі даволі шырокую варыянтнасць сваёй знешняй формы (*полушарие* – *паўкуля*, *паўкульле*; *пещера* – *пячэра*, *пяхора*; *гравий* – *жвір*, *жарства*), што давала магчымасць карыстальніку слоўнікам выбраць лепшае з шэрагу варыянтных найменняў.

Пры немагчымасці адшукаць у жывой мове аднаслоўны адпаведнік часам выкарыстоўваўся апісальны пераклад: *сутяжество* – *цяганіна па судох*, *нетрудоспособность* – *няздольнасць да працы*, *опечатка* – *друкарская памылка*, *повинная* – *прызнаньне віны* (БНТ-10).

У выпадку адсутнасці ў народнай мове найменняў, якім маглі быць нададзены функцыі тэрмінаў, згодна з законамі беларускага словаўтварэння і на базе ўжо існуючых у мове дыялектных слоў утвараліся

неалагізмы, напр.: *гибрид – мешанец, кислоты – квасы, коробочка – пушачка, початок – булаўка, почка – пучок, семядоля – лісьцень, сосуды – пасудкі, целюлеза – абалоніна* (БТ-22).

Тэрміны іншаземнага паходжання прымаліся толькі пры ўмове, што адпаведнага беларускага слова не было, а ўтвораныя неалагізмы пакідалі ўражанне празмернай штучнасці. Такім чынам, у сістэму беларускай тэрміналогіі часткова ўводзіліся інтэрнацыянальныя намінацыі. У слоўніках даволі шырока адлюстравана спроба перакладаць на беларускую мову тэрміны міжнароднага характару шляхам стварэння шматлікіх неалагізмаў, сярод якіх розныя ў структурных адносінах простыя, складаныя і састаўныя тэрміны, напр.: *аллегорія – іншасказ, автограф – уласнапіс, афоризм – выслоўе, лейтмотив – караўнічая думка, літографический – камнедрукарскі, фразеология – словасклад* (БНТ-2); *соглашение – згода, экспорт – вываз, автократія – самаўладдзе, індустрыя – прамысловасць, гинекратія – жонаўладдзе, иммигрант – усяленец, інкорпорацыя – уллучэньне* (БНТ-11).

Нярэдка ў беларускамоўнай частцы перакладных слоўнікаў падаваліся ўласнабеларускі неалагізм і іншамоўны тэрмін. Функцыя апошняга зводзілася да замацавання за беларускім тэрмінам-неалагізмам адпаведнага тэрміналагічнага значэння: *антропоморфізм – учалавечваньне, антропоморфізм; асыміляцыя – прыпадабненне, асыміляцыя; атеізм – бязбожжа, атэізм; меморандум – напамінаньне, мэморандум; прогресс – поступ, прогрэс*. На думку С. Некрашэвіча, “чужаземныя словы ў нашай літаратурнай мове ня роўнапраўныя члены моўнай сям’і, а выпадковыя госьці, якія сёння ёсць, а заўтра могуць зьнікнуць. Апрача таго, прымаючы пад увагу нашу агульную тэндэнцыю да высяленьня з нашай мовы чужаземнай стыхіі, да замены, такім чынам, чужаземных слоў сваімі, беларускімі, гэты прынцып можа мець моцную падставу ў нашай цяперашняй практыцы, задаваляючы ў той-жа час жаданьням большасці беларускага грамадзянства” [8, 176].

У некаторых слоўніках выразна акрэсліваецца магчымасць выкарыстання старабеларускіх тэрмінаў-эквівалентаў да рэестравых адзінак. Напрыклад, у БНТ-10 – з канцылярска-юрыдычнага пісьменства: *преступнік – злачынец, таможня – мытніца, вызов – позва, свидетель – сьведка, завещание – тэстамант*. У тагачасных рэцэнзіях на згаданы слоўнік адзначаецца, што было б лепш увесці ў зварот словы “старое юрыдычнае мовы”, чым “сьпехам прыладжаныя да беларускае мовы словы з іншых моў ці выдуманая тэрміны” [9, 193].

Пераклад спецыяльнай лексікі адбываўся і праз калькаванне тэрмінаў з іншых моў на беларускую (семантычныя, словаўтваральныя калькі і паўкалькі), напр.: *производный – вытворны, согласование – дапасаваньне, заглавие – заглавак, высота звука – вышыня гука, двоеточие – двухкроп’е; слог – склад, скобки – дужкі, направление – кірунак, обозрение – агляд* (БНТ-15).

Адзначаныя тэндэнцыі ў лексікаграфічнай практыцы з’явіліся прыватным праяўленнем асаблівасцей развіцця ўсёй тагачаснай лексічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы і ўласцівыя для ўкладання ўсіх серый БНТ, аднак у тэрміналагічных слоўніках гэта праявілася ў рознай ступені. Запазычанай лексіка ў перакладной частцы лексіконаў пераважае ў фізічным, тэхнічным, матэматычным, правазнаўчым, бухгалтарскім, грамадазнаўчым выпусках БНТ. Абумоўліваецца гэта тым, на думку М. Гуткоўскага, што “тэрміны, выпрацаваныя навукаю і ўжываныя ва ўсіх эўрапейскіх мовах, павінны быць пакінуты без перакладу... Захаваньне гэтага прынцыпу дасць мажлівасць не ламаць галавы над прыдумваньнем беларускіх слоў і над іх перакладам, калі іх часта і перакласьці нельга” [6, с. 89]. Народная тэрміналогія шырока прадстаўлена ў БНТ-5 (Геалогія, мінералогія, крышталогія), БНТ-6 (Батаніка: агульная і спецыяльная), БНТ-12 (Назовы жывёл), БНТ-16 (Слоўнік глебазнаўчай тэрміналогіі), БНТ-19 (Слоўнік сельска-гаспадарчай тэрміналогіі), БНТ-24 (Слоўнік агульнай раслінагадоўлі). Адзначаныя галіны навукі цесна звязаны з жыццём і побытам народа, і, адпаведна, у народнай мове меліся шматлікія найменні дзеля іх перакладу.

Увогуле, арыентацыя на моўнапурьстычныя тэндэнцыі была цалкам апраўданай, таму што давала творцам нацыянальнай тэрміналогіі магчымасць актывізаваць патэнцыяльныя рэсурсы роднай мовы для поўнамаштабнай іх рэалізацыі ў новай функцыянальнай сферы. Даследчык У.І. Пічэта пісаў, што “ачышчэнне мовы ад іншамоўных элементаў дае магчымасць пранікнуць у крыніцы сваёй мовы і ў іх знайсці матэрыял для тэрміналагічнай творчасці” [10, 11]. Разам з тым ён звярнуў увагу на тое, што “наіўна і смешна пераходзіць межы дапусцімага”, г. зн. празмернае імкненне пазбегнуць іншамоўных тэрмінаў (гэта былі, як правіла, тэрміны інтэрнацыянальнага характару) нярэдка перарастала ў прынцып выключнага выкарыстання ўласных рэсурсаў.

Аналіз моўнага матэрыялу перакладных даведнікаў дазволіў выявіць істотныя недахопы іх укладання:

1) функцыі тэрміна ў беларускамоўнай частцы слоўнікаў надаваліся часам вузкадыялектным і прастамоўным словам з недакладнай унутранай формай: *мираж – марава, кратер – жарало, ильмени – азяркі, тэраса – прыступка* (БНТ-3);

2) ствараліся невыразныя па сэнсе неалагізмы-адпаведнікі: *баржа – віціна, взрыхлитель – пухнач, гербарий – зельнік, кайма – шляк* (БНТ-8);

3) тэрміны-інтэрнацыяналізмы замяняліся невыразнымі ў семантычных адносінах перакладамі: *аксиома – пэўнік, медиана – сярэдніца, призма – кантаслуп, хорда – струна* (ТГ-22);

4) не заўсёды ўдалы падбор калек да рээстравых слоў (часам, не выражалі сутнасці паняцця): *семяносец – семяложка, спайка – звязка околоцветник – аквецьце, цветоложе – кветкадоньне* (БНТ-6).

Пералічаныя недахопы ў распрацоўцы беларускай нацыянальнай

тэрміналогіі ў 20-я гады былі абумоўлены шэрагам фактараў:

➤ стварэнне перакладных тэрміналагічных слоўнікаў значна абцяжарвалася перарывістым характарам развіцця беларускай мовы, адсутнасцю пераемнасці паміж тагачаснай мовай і старабеларускай.

➤ настойлівая неабходнасць паскоранага развіцця тэрміналагічнай лексікі спрыяла стварэнню пэўнай колькасці штучных тэрмінаў, якія фактычна не былі правяраны часам і не маглі быць занатаваны папярэдняй практыкай.

➤ адсутнасць адпаведных тэарэтычных даследаванняў абумовіла на той час у пэўнай меры эмпірычнасць і інтуітыўнасць пры падборы эквівалентаў.

Як сведчыць план навуковай работы Інбелкульту на 1927 – 1933 гг., у 1931 – 1933 гг. павінны былі выйсці з друку перакладныя тэрміналагічныя слоўнікі па заалогіі, антрапалогіі, садоўніцтве і агародніцтве, ветэрынарыі, электратэхніцы, фінансавай справе, этнаграфіі, таваразнаўстве, гандлёвай справе, жывёлагадоўлі, археалогіі, мікрабіялогіі, гідраўліцы і іншых галінах навукі і вытворчасці. Рэпрэсіі 1930 г. супраць вядучых навукоўцаў Беларускай Акадэміі навук не дазволілі належным чынам завяршыць запланаваную працу па падрыхтоўцы і выданні чарговых выпускаў БНТ.

Стварэннем перакладных слоўнікавых прац займалася не толькі Навукова-тэрміналагічная камісія. На працягу 1923 – 1927 гг., дзякуючы зацікаўленасці і намаганням асобных даследчыкаў, па-за межамі Інбелкульту былі падрыхтаваны і выдадзены такія перакладныя даведнікі па беларускай тэрмінаграфіі, як “Слоўнік Геамэтрычных і Трыганамэтрычных тэрмінаў і сказаў (Руска-беларускі і беларуска-рускі)” К. Дуж-Душэўскага (Коўна, 1923), “Беларуска-польска-расейска-лацінскі ботанічны слоўнік З. Верас (Вільня, 1924), “Падручны Расійска-Крыўскі (Беларускі) слоўнік В. Ластоўскага (Коўна, 1924), “Спіс назваў птушак і некаторых рыб” А. Фядзюшына (Мінск, 1925), “Расійска-Беларускі Слоўнічак дзеля Чыгуначных Мясцкомаў” Л. Вашкевіча (Магілёў, 1926), “Дзелавод. Узоры афіцыйных папер, слоўнік тэхнічна-канцэлярскіх выказаў і іншыя, патрэбныя ў дзелаводстве веды” С. Серады (Мінск, 1926), “Практычны беларускі вайсковы слоўнік” М. Байкова (Мінск, 1927), “Беларускія назовы раслін” М. Ганчарыка (Горы-Горкі, 1927) [3] і інш. У выніку тэрміналагічнай працы за перыяд з 1922 па 1930 гг. было надрукавана звыш за 30 беларускіх перакладных тэрміналагічных слоўнікаў па розных галінах навукі.

Невялікі аб’ём перакладных слоўнікаў 20-х гг., недасканаласць у лексікаграфічных адносінах (у параўнанні з сучасным узроўнем лексікаграфіі) не зніжаюць іх вартасці, паколькі з іх дапамогай у моўную практыку ўводзіліся новыя лексічныя і словаўтваральныя сродкі, праз іх пасрэдняцтва вырашаліся дыскусійныя пытанні аб мэтазгоднасці ўжывання тых ці іншых тэрмінаў і запазычаных слоў. Маштабы лексікаграфічнай

працы на Беларусі ў 20-я гг. далі М. Байкову падставы адзначыць, што “...сабранага да гэтага часу лексікаграфічнага матар’ялу, – матар’ялу ў... слоўніках Насовіча, Ціхінскага, Дабравольскага, М. і Г. Гарэцкіх, рукапісах, а таксама ў зборніках Федароўскага, Шэйна і Раманава, у трудах Навукова-Тэрміналагічнай Камісіі, будзе досыць для апрацоўкі расійска-беларускага слоўніка, каб здаволіць практычныя патрэбы” [11, 254].

У сувязі з ідэалагічным уціскам 30-х гадоў і рэпрэсіямі супраць беларускіх лінгвістаў адбыўся кардынальны паварот у далейшым развіцці беларускага мовазнаўства. Працэс беларусізацыі быў гвалтоўна спынены пасля ўсталявання сталінскага таталітарнага рэжыму, беларусізацыя пачала кваліфікавацца як памылка, а беларуская мова паступова выцясняяцца рускай мовай з навуковага ўжытку. Узяты курс на збліжэнне беларускай мовы з рускай быў цалкам супрацьлеглым ранейшым моцным пурыстычным тэндэнцыям. Адпаведна, знікла і сама патрэба ў стварэнні тэрміналагічных слоўнікаў. На працягу 30-х гг. супрацоўнікамі АН БССР былі апублікаваны адзінкавыя перакладныя тэрміналагічныя слоўнікі: “Тэхнічная тэрміналогія” А. Гурло (Мінск, 1932), “Фізычная тэрміналогія” (Мінск, 1932), “Ваенны руска-беларускі слоўнік” (Мінск, 1933), “Беларуска-літоўскі і руска-літоўскі тэрміналагічны слоўнік В. Копкі і С. Матулайціса (Мінск, 1934) [3]. У 1935 г. выдадзены 19 рознагаліновых выпускаў праекта беларуска-рускага слоўніка (ПС) агульным аб’ёмам звыш 1100 старонак для Беларускай савецкай энцыклапедыі [12].

Параўнанне метадалагічных прынцыпаў укладання перакладных тэрміналагічных слоўнікаў 20-х і 30-х гг. дазваляе выявіць некаторыя тэндэнцыі ў іх стварэнні.

Перадача тэрмінаў славянскага паходжання ў 20-я гг. ажыццяўлялася пераважна сродкамі беларускай мовы (падбор адпаведнікаў з жывой мовы, неалагізацыя, калькаванне, выкарыстанне старабеларускай лексікі), у 30-я гг. такія тэрміны былі заменены на транслітараваныя рускія:

	БНТ-19	ПС-18
окучник	абсыпнік, ляшнік	акучнік
дернина	дзэран, дзярно, дзірван	дзярніна
парник	парнік, расаднік	парнік
заливной луг	заліўны луг, поплаў	заліўны луг
засуха	сухмень, суш	засуха
рыболовство	рыбацтва	рыбалोўства

Інтэрнацыяналізмы ў 20-я гг. перакладаліся на беларускую мову або прыводзіліся ў слоўніках побач з беларускімі адпаведнікамі. У 30-я гг. былі пакінуты толькі міжнародныя, аформленыя ў адпаведнасці з законамі беларускай мовы:

	БНТ-1	ПС-9
биссектриса	роўнасечная, бісэктрыса	бісэктрыса
гипотенуза	проціпростакутная, гіпотэнуза	гіпатэнуза
диаметр	прамер, дыямэтр	дыямэтр
постулат	постулят, вымога	пастулат

периметр	абвод	перыметр
трапеція	трапэз	трапецыя

Асэнсоўваючы значэнне першых беларускіх перакладных тэрміналагічных слоўнікаў 20-30-х гг., прыходзім да высновы, што яны ў многіх галінах навукі сталі падставай для далейшай сістэматызацыі і ўпарадкавання беларускай тэрміналогіі, максімальна раскрылі і выкарысталі патэнцыял роднай мовы, назапасілі значны вопыт для вырашэння практычных задач пры далейшым складанні перакладных даведнікаў, што істотна паспрыяла развіццю беларускай перакладной тэрмінаграфіі. Слоўнікі ўводзілі ў моўнае ўжыванне новыя спецыяльныя найменні, рэгламентавалі і выпрацоўвалі базу лексічных эквівалентаў, прапагандавалі нацыянальныя словаўтваральныя сродкі. Разам з тым, наяўнасць у перакладных тэрміналагічных слоўніках 20-30-х гадоў істотных метадалагічных недахопаў вымагае крытычнага падыходу пры выкарыстанні матэрыялу гэтых слоўнікаў у сучаснай перакладчыцкай дзейнасці.

Літаратура

1. *Щерба, Л.В.* Опыт общей теории лексикографии / Л.В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Ленинград: Наука, 1974. – С. 265 – 304.
2. Беларуская мова: Энцыклапедыя / рэдкал.: А.Я. Міхневіч (гал. рэд.) [і інш.] – Мінск: БелЭн, 1994. – 655 с.
3. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918 – 1998 гг.: бібліягр. давед. / Тэрмінал. каміс. пры М-ве адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. навук.-асвет. цэнтр імя Ф. Скарыны. – Мінск: Бел. кнігазбор, 2000. – 74 с.
4. Беларуская навуковая тэрміналогія: у 4 кн. / рэдкал.: В. Булгакаў (гал. рэд.) [і інш.]. – 2-е выд, стэрэатып. – Мінск: АРСНЕ, 2010.
5. *Більдзюкевіч, Л.* Асновы беларускае матэматычнае тэрміналогіі /Л. Більдзюкевіч // Школа и культура советской Белоруссии: беларускі аддзел. – 1924. – № 1–2. – С. 23 – 27.
6. *Гуткоўскі, М.* Беларуская праўная тэрміналогія / М. Гуткоўскі // Працы БДУ. – 1927. – №14 – 15. – С. 81 – 91.
7. *Даниленко, В.П.* Русская терминология: опыт лингвистического описания /В.П. Даниленко. – М.: Наука, 2007. – 246 с.
8. *Некрашэвіч, С.* Да пытання аб укладанні слоўніка жывой беларускай мовы / С. Некрашэвіч // Польша. – 1925. – № 5. – С. 164 – 185.
9. *Окінішэвіч, Л.* Да пытання пра беларускую юрыдычную тэрміналогію / Л. Окінішэвіч // Польша. – 1928. – №4. – С. 187 – 195.
10. *Пичета, В.И.* Белорусский язык как фактор национально-культурный /В.И. Пичета. – Мінск: Белтрестпечать, 1924. – 23 с.
11. *Байкоў, М.* Слоўнікавая праца ў беларускай мове / М.Байкоў // Літаратур.-наук. весн. ін-ту бел. культуры. – 1922. – Сш. 1. – С. 236 – 254.
12. Практ слоўніка [Для БелСЭ]: у 19 вып. / пад рэд. Горына. – Мінск: Выд-ва БАН, 1935.